

A riporterek nyomorúsága

Egyik cikkemben, a MANCS január 21-i számában álmélkodtam egy kicsit Kondor Katalinon, a miniszterelnök szerda reggeli Kossuth rádiós gyóntatóján. Az interjúalany köztudomásúlag megkívánta a Néprajzi Múzeumot, és felgerjedt állapotában tüstént bele akart költözni. Mint-hogy még a kormány számos hívét is felháborította ez a terv, melynek abszurditására egy-kettőre fény derült, a miniszterelnök megmagyarázta bizonyítványát a rádióhallgatóknak. A költözés nem neki jutott eszébe, hanem a házelnöknek, ő kérte tőle, hogy álljon odébb, az a házelnök, aki egyébként minden lehetséges alkalommal arcrezzenés nélkül alárendeli a törvényhozói hatalmat a végrehajtóinak. A miniszterelnök azt akarta belénk beszélni, hogy ha hivatala a tér másik oldalára költözik, akkor elválnak egymástól a hatalmi ágak. A költözés terve szerinte jó volt egyébként, csak éppen az épület nem felelt meg neki. Arra pedig egy szót sem vesztegetett, hogy ha ő beköltözik, akkor a múzeumi műtárgyak mintegy kétszázezren utcára kerülnek, mert nekik viszont, ellentétben a Miniszterelnöki Hivatallal, nem lett volna hova beköltözniük. Cikkemben megcsodáltam Kondor Katalint, amiért kibírta nevetés nélkül, és amiért nem alkalmatlanokdott kellemetlen kérdésekkel, és megkockáztattam azt a feltételezést, hogy az efféle dicséretes tulajdonságok szerepet játszhattak karrierjének alakulásában, vagyis abban, hogy a Kossuth adó új vezetőjévé nevezték ki.

Kondor Katalin a szívéhez kapott. A Magyar Hírlap „Ahogy tesszik” rovatában január 30-án visszautasította a vádat, hogy kinevezése a Fidesz iránti rokonszenvének tulajdonítható. Ő egyetlen párthoz sem áll közel, mondta, ő a mindenkorai hatalom lojális ellenzéke. Eltűnődöm: hogyan csinálta ezt? A rádióban 1973 óta dolgozik, 1985 és 1991 között a gazdaságpolitikai rovat vezetője volt. Miként lehetett lojális ellenzéki Kádár korában, mely nem tűrte a közszolgálati médiában a lojális ellenzéket? A lojális ellenzék ugyanis nem engedhet meg magának stíliket, hanem nyílt sikkal vállalja lojalitását kívül ellenzékiességét is. Voltak barátaim – csak a feledhetetlen Papp Zoltán irodalmi szerkesztőt nevezem meg közülük –, akik utálták a Kádár-rendszert, és kijátszották – ha tehették – az előtrásokat, még a tilalmi listákat is; csakhogy ők nem voltak lojálisak. Továbbá: hogy lehet valaki lojális ellenzéke Kádárnak, Hornnak és Orbánnak is, ha e jelzős szerkezet második tagja nemigen érzékelhető? Nem tekinthetjük ezt a mindenkire kiterjeszhető lojalitást olyan magatartásnak, amely – finoman kifejezve – nagyvonalú közönyt tanúsít a politikai és erkölcsi elvek nyilvános képviselése iránt?

Minél tovább gondolkodom Kondor Katalin alibijén, a „lojális ellenzék” kifejezésen, annál világosabban látom, hogy ez okos mentés és magyarázat, mely segíti az interjúkészítők céhét önbecsülésének megőrzésében. Az Orbán-kormány ugyanis visszahozta a Kádár-korszakra oly jellemző pszichózist: a humán értelmiség és főként a poszton-

lívok túlnyomó többsége újra fél. Kádár idején e réteg hinni akart abban, hogy a rendszernek még mindig vannak „erkölcsi tartalékai”, és miközben megbékélt a rendszer lényegével és irányító személyiségeivel, lelki szükségletből némi kis ellenzéki aurát is kibocsátott magából. Az ilyen értelmiségi személy legintimébb belső dilemmája az volt, hogy miként biztosítsa megélhetését, és ha lehet,

karrierjét, anélkül, hogy túlzottan lero-moljon erkölcsi közérzete. Miközben hallgatom, nézem és olvasom a politikai interjúkat, döbbenet ismerem fel, hogy a kádári szocializáció több nemzedékre kiható elementáris élmény, mely még a rendszerváltozás után felcseperedő újságírók jelentős részének mentalitását is befolyásolja.

A továbbiakban néhány példát hozok fel erre, immár név nélkül, mert nem mindegyik interjúról jegyeztem meg, hogy ki csinálta.

A Magyar Televízió első csatornájának élvonalbeli munkatársa végre alkalmat kapott arra, hogy elbeszélgesen Bécsben Princz Gáborral. Köztudomású, hogy Princz példátlan bankárkarriert futott be a rendszerváltozás óta. Kiépitett egy óriási bankhálózatot, és megvette lábát a hatalom és a kultúra birodalmában. Minden kormányt támogatót, és minden kormányt ellenzékét is, a legkülönbözőbb irányzatú újságokat és alapítványokat. Kitűnő kapcsolatot tartott fenn az 1998-ban megbukott kormány miniszterelnökével, de a jelenlegi miniszterelnökhöz is jó kapcsolatok fűzhetők, hiszen egyetlen telefonjával elérte, hogy a Fidesz közvetlenül a választások előtt megkímélje a szocialisták egyik vezetőjét, Szekeres Imrét egy kínos politikai döfessorozattól. Aztán az Orbán-kormány leváltotta Princzet, aki székhelyét Bécsbe tette át. A televízió riportérének mintegy negyven percen át sikerült a nagy bravúr: minden fontos kérdést megkerült. Ehhez hihetetlen találmányra volt szüksége. Megtuda-

kolta például, hogy nem félti-e felesége művészi fejlődését a külföldi tartózkodástól, és még a gyereknevelés problémáiról is eltársalgott vele.

Az Aktuális egy másik munkatársa megkérdezte Pintér Sándor belügyminiszter, hogy látta-e azt a tévéfelvételt, amelyben Zemplényi György súlyos vádakkal illeti őt. Pintér nem látta a tévéfelvételt, csak olvasta a szövegét. A nézők túlnyomó többsége sem látta a felvételt, és a szövegét sem olvasta. Pintér megcáfolta Zemplényi vallomását, mellyel a nézők továbbra sem ismerkedhettek meg. Ezért a cáfolat hiteltelenre sikeredett és részben érthetetlen is volt. Az egyébként rokonszenves interjúkészítő, az új nemzedék egyik reménysége nem nézett a miniszterre, miközben feltette bátoran kérdéseit. Szégyen fogott el, míg bámultam a riport teljes időtartamára állandósult bocsánatkérő mosolyát.

Schmidt Mária elmondta egy hírneves riporternak, hogy a kormány égisse alatt megteremtendő történettudományi alapítvány keretei között végre kibontakozhat minden irányzat, a jobboldaliak és a baloldaliak egyaránt. Eme alapítvány kurátorainak többsége kinevezett történész – ha történész egyáltalán –, egytől egyig mind a kormányhoz közelálló jobboldali polihisztor. Az alapítvány pénzt az '56-os Intézetől vonták el, amelyet jelentős történészek vezettek, és amely fontos munkák tucajaival bizonyította már létjogosultságát. Az új alapítvány persze az '56-os Intézet fiataljainak is ad majd pénzt kutatásra, ha megfelelő tervvel állnak elő. Vagyis ha átcsábulnak a támogatás nélkül hagyott intézetből, hátrahagyva az idősebb alapító tagokat, akkor majd Schmidt Máriaék a hónapok alá nyúlnak. Az interjú készítője a beszélgetés elején még megengedett magának néhány bátoran félkérdezt (amennyire önbecsülésének szüksége volt), aztán hagyta, hadd magyarázza el a történész asszony, hogy akkor bimbózik ki az ország minden történész-kutatójának a szabadsága, ha a pénz és a rendelkezési jog és az elkészült munkák megfélése egy szakmai tekintéllyel nem rendelkező pártideológiai csoport kezében összpontosul.

Jankovics Marcell filmrendező a magyar kultúra napja alkalmából kifejtette egy másik hírneves riporternak, hogy szellemi szempontból a hanyatlás korában élünk, jórészt a televízió által terjesztett felszínes vizuális kultúra térnyerése következtében. Az európai művelődés a görög korában, a XII. és a XIII. században érte el a csúcspontját. Akkor még az emberek szabadon utazhattak, útlelél nélkül, pénzüket minden országban elfogadták, megvalósult a szó igaz értelmében az európai egység. Beszélgetőtársa szó nélkül hagyta ezt az elképesztő okfejtést. Nem kérte meg tőle, hogy a lakosság hány százaléka utazott akkoriban, és hány százaléka utazott, sem azt, hogy ezeket a szép szabad évszázadokat nem árnyékolják-e be az utolsó szálig kiirtott albigensek és katarok, és a többi halomra ölt keresztény szekta. Ebben az időszakban dúltak

az iszonyatos kereszties háborúk; Tankréd is, Madách konstantinápolyi jelenetében, éppen egy ilyenből tért haza. Legalább azt megtudakolhatta volna Jankovics, aki már hosszabb ideje dolgozik az ember tragédiája megfilmesítésén, hogy miként ábrázolja majd a szabadság és a humanizmus csúcának ezt a kort, amelyet Madách megvetett tébolyult fanatizmusa miatt. A beszélgetés vége felé Jankovics megjegyezte még, hogy a magyar nyelv is leromlott, mert ötven éven át hazudtak ezen a nyelven. De miért épp csak ötven éven át? – kérdezhetne volna az újságíró –, és miért épp a magyar nyelv a hazugság eszköze? Hiszen Jankovics szerint a televíziós szellemiség a romlás oka, és azt még ő sem állíthatja, hogy a televízió magyar specialitás.

Ugyanebből az alkalmából készült egy másik interjú is Hámori Józseffel, kulturális örökségünk miniszterével. A riportert megtudakolta, hogy nem félti-e a miniszter a magyar nyelvet az integrációs hatásoktól. A miniszter azt felelte – ez nem tréfa, becsületszavamra! –, hogy először is azért nem félti ettől a magyar nyelvet, mert a magyar köztudomásúlag nehezen tanul meg idegen nyelveket, másodsorban azért nem félti, mert a magyar nyelv annyira különbözik strukturálisan minden más európai nyelvtől, hogy nem kell félni az összeolvadás rémétől. Vagyis egyrészt ha nem volnánk halál tehetségtelenek, akkor nyelvünk végveszélybe kerülne, másrészt az is nagyszerű, hogy nem a dán, a holland vagy a norvég nép fia vagyunk, mert ezek nyelve ugyebár már régen beleolvadt a németbe. Ezzel a feleletével Hámori – hacsak nem bolondozott – lepipálta Karinthy hősét, a világ legbutább kislujját. Az interjú készítője megalázott bennünket, hallgatókat azzal, hogy úgy tett, mintha minisztertől elfogadható volna az efféle válasz.

A rendszerváltozás után új, kritikai magatartás bontakozott ki az újságírásban. Olyan személyiségek jelentek meg az írott sajtóban, a televízióban és a rádióban is, akik egyenrangú partnerei voltak magas beosztású beszélgetőtársaiknak. Mostanában azonban egyre többen térnek közülük vissza a pártállam magatartási mintáihoz. Megfogalmazznak bizonyos kérdéseket, lehetőleg olyanokat, amelyekre konfliktus nélkül adható válasz, és ha ez megérkezik, akkor jóváhagyólag rábólintanak. Néhány újságíró, akinek ehhez nem fülük a foga, visszavonul a politika területéről. Egyikük elmagyarázta nekem, hogy rákényszerült erre. Ha ugyanis egy újságíró kellemetleneket kérdez valamelyik vezető fideszes politikustól, akkor a továbbiakban e párt vezetői nem állnak vele szóba. Tud olyan kollégáról is, akivel egy ilyen alkalommal közölték, hogy bojkottálni fogják, és csodák csodájára nem szegték meg a szavukat. Az újságíró és a politikus demokráciákban szokásos viszonya tehát a fejete tetjére fordult. Nem a politikusknak van szüksége, nézetei terjesztése céljából, az újságíróra, mert olyat ügyis talál, aki ezt számára kellemes módon megcselekszi; hanem az újságírónak van szüksége a politikusra, ha az élvonalban akar maradni. Az interjúkészítőnek tehát nemcsak azért kell rettegnie, hogy el ne veszítse állását és beosztását, hanem azért is, hogy folytathassa hivatását a saját szakmai követelményeinek megfelelő szinten. Az Orbán-kormány megcsontolt demokráciájában így teljesül be a riporterek nyomorúsága.